

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda Kadın: Feminist Bir İnceleme

Nüket Paksoy Erbaydar

Hacettepe Üniversitesi, Prof. Dr.

[ORCID: 0000-0001-8004-4342](https://orcid.org/0000-0001-8004-4342)

erbaydar@hacettepe.edu.tr

Serap Şahinoğlu

Ankara Üniversitesi, Prof. Dr.

[ORCID: 0000-0003-4462-2402](https://orcid.org/0000-0003-4462-2402)

serapsahinoglu@yahoo.co.uk

Öz

Bu niteliksel çalışmanın amacı, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun (UHK) kadınla ilgili maddelerini feminist bakış açısıyla değerlendirmektir. Bu amaçla kanunda kadını çağrıştıran/kapsayan sözcükler taranmış; sonuçlar gruplanarak UHK'nın kadın öznelliğini ele alış biçimlerine yönelik bir içerik analizi yapılmıştır. Kanunun yirmi dört maddesinde kadınlara atıfta bulunulmuş olup, kadın, sütanne, umumi kadın, kız, doğum, sütüne, valide, ana, doğum yardımı, emzikli kadın, evlenecek kadın, fuhuşla melûf kadın, fuhuş san'at ve maişet vasıtası ittihaz eden kadın ve gebe kadın olmak üzere on dört farklı ifade otuz yedi kez kullanılmıştır. Kanunun bazı maddelerinde kadın ve erkekler eşit olarak değerlendirilmiş; bazı maddelerinde ise kadın öznelliği dönemin toplumsal normları çerçevesinde sınıflandırılmaya tabi tutulmuş; "kadın", "kız", "genelev kadını" gibi ahlaki kategorilere ayrılmıştır. Sonuç olarak, UHK'nın dönemin eril bakış açısıyla kaleme alındığı, toplumda var olan cinsiyet normlarının kanun aracılığıyla yeniden üretildiği söylenebilir. Sağlık politikaları ve ilgili kanunların tarihsel bağlam, kadın hakları ve refahı üzerindeki etkisini dikkate alan feminist eleştirel değerlendirmelerine ihtiyaç vardır.

Anahtar kelimeler: Feminizm, kadın, sağlık politikaları, tıp tarihi, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu

•••••

Geliş tarihi: 24 Nisan 2024 • Kabul tarihi: 2 Ekim 2024

•
Araştırma Makalesi

<http://federgi.ankara.edu.tr>

federgi • 2024 • 16(2) • 193-227

DOI: 10.46655/federgi.1472893

Women In General Health Law: A Feminist Enquiry

Nüket Paksoy Erbaydar

Hacettepe University, Prof. Dr.

[ORCID: 0000-0001-8004-4342](https://orcid.org/0000-0001-8004-4342)

erbaydar@hacettepe.edu.tr

Serap Şahinoğlu

Ankara University, Prof. Dr.

[ORCID: 0000-0003-4462-2402](https://orcid.org/0000-0003-4462-2402)

serapsahinoglu@yahoo.co.uk

Abstract

The purpose of this qualitative study is to evaluate the provisions related to women in Umumi Hifzıssıhha Kanunu (UHK) (General Health Law) from a feminist perspective. For this purpose, words that evoke/ encompassing women in the law were examined; the results were grouped, and a content analysis was conducted regarding how the UHK) addresses the subjectivity of women. The law refers to women in twenty-four articles, using fourteen different expressions such as woman, wet-nurse, common woman, girl, childbirth, mother, childbirth assistance, nursing woman, woman to be married, woman involved in prostitution, woman practicing prostitution, and pregnant woman a total of thirty-seven times. In some articles of the law, women and men are considered equally; in some articles, however, the female subjectivity is subjected to classification within the framework of the period's societal norms, being divided into moral categories such as "woman," "girl," "brothel woman." In conclusion, it can be said that the UHK was written from a masculine perspective of the period, reproducing gender norms existing in society through the law. Considering the historical context of health policies and related laws, there is a need for feminist critiques regarding their impact on women's rights and welfare.

Keywords: Feminism, health policies, medical history, Umumi Hifzıssıhha Kanunu, women.

•••••

Arrival date: 24 April 2024 • Acceptance date: 3 October 2024

•

Research Article

<http://federgi.ankara.edu.tr>

federgi • 2024 • 16(2) • 193-227

DOI: 10.46655/federgi.1472893

Giriş¹

“Umumi Hıfzıssıhha Kanunu”(UHK) ya da bugünün Türkçesi ile “Genel Sağlığı Koruma Kanunu”, Cumhuriyetin sağlıkla ilgili ilk yasal düzenlemelerinden ve günümüzde de yürürlükte olan az sayıdaki temel kanunlarından (RG, 06.05.1930, sayı 1489). İlgili kanun, toplumun sağlığını korumak, var olan sağlık sorunları ile mücadele etmek üzere hazırlanmış ve 24 Nisan 1930 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) kabul edilmiştir. UHK, koruyucu ya da önleyici sağlık hizmetlerinin esaslarını, sağlık kuruluşlarının, sağlıkla ilgili hizmet sunan kurumların ve sağlığa ilişkin karar verici konumundakilerin görev ve sorumluluklarını belirlemektedir. Kanunun onaylanması ve yasalaşması sonrasında iç hukuk düzenlemelerinin gereği olarak bazı bölüm ve maddelere ilişkin tüzük ve yönetmelikler hazırlanarak

---

1 Bu çalışma 8-11 Haziran 2022 tarihlerinde Antakya-Hatay’da düzenlenen XIV. Türk Tıp Tarihi Kongresi’nde “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda Kadının Yeri” başlığı ile sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

uygulamaya konulmuştur. “Evlenme Muayenesi Hakkında Nizamname” (RG, 21.09.1931, sayı 1904) ve “Genel Kadınlar ve Genelevlerin Tabi Olacakları Hükümler ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Tüzüğü” (RG, 19.04.1961, sayı 10786) bu kapsamda çıkarılmış yönetmelik ve tüzüklerdendir.

UHK'nın hazırlanması ve yasalaşmasında özellikle Dr. Refik Saydam'ın önemli katkıları vardı. Yasanın çıkarıldığı dönemde Cumhuriyet kurulalı yedi yıl olmuştu ve Sağlık Bakanlığı görevini Dr. Refik Saydam yürütmekteydi.

Günümüze kadar bazı maddeleri mülga olmuşsa da UHK, bugün hala yürürlükte olan öncü ve önemli yasal düzenlemelerden biridir. Alanyazına bakıldığında bu kanunu kaynak gösteren tıp tarihi ve halk sağlığı alanında pek çok çalışma yapıldığı görülür (Demir 2019; Çoban vd. 2014; Bostancı-Bozbayındır 2020, 87-116). Ancak, kanunun kendisini doğrudan ele alarak inceleyen ve analiz eden kısıtlı sayıda çalışma (Güler ve Vaizoğlu 2010; Çoban vd. 2014; Demir 2019) olduğu gibi toplumsal cinsiyet eşitliği ve feminist bakış açılarıyla değerlendirilmesi de bugüne kadar yapılmamıştır.

UHK'ya yönelik yapılan bu içerik analizi çalışmasının amacı, çıkarıldığı dönemde Türkiye'nin sosyal ve politik arka planını kısaca betimlemek ve akabinde kadın öznelliğine yönelik maddelerini feminist bakış açısıyla ele alarak ilgili dönemde kanunun kadın meselesine yaklaşımını göstermektir.

Tarihsel arka plan: 1930'larda Türkiye Cumhuriyeti'nin dinamikleri

Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) çağdaşlaşma, ileriye gitme, gelişme ve pozitif bilimin yol göstericiliğinin benimsendiği modernist rasyonel devlet akli ideolojisi üzerine kuruldu. 1930 yılı da T.C.nin kuruluş çalışmalarının ve modernleşme sürecinin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Devlet yönetimine bakıldığında, Mustafa Kemal Atatürk cumhur reisi, Mustafa İsmet

İnönü ise dördüncü (01 Kasım 1927-27 Eylül 1930) ve beşinci (27 Eylül 1930-04 Mayıs 1931) T.C. hükümetlerinin başvekiliydi. Bu yıl içinde görev başında olan dördüncü ve beşinci T.C. hükümetlerinde çok az sayıda bakan değişmişti. Değişmeyen bakanlardan birisi de Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekili olan İstanbul Milletvekili Refik Saydam'dı (Aksakal 2017).

Bu yıl içerisinde sadece sağlık değil, devletin güçlenmesini ve dünyadaki gelişmelere uyumlanmasını sağlayan, ekonomi, kültürel miras, nüfus ve veri alanında önemli gelişmeler olmuş; Türk modernleşmesinin bir çıktısı olarak refah devletinin temelleri atılmaya çalışılmıştır. Ancak, aynı dönemde kurulan siyasi partilerin başarıya ulaşamaması, doğal afetler, Anadolu'daki siyasi isyanlar, modernleşme, demokrasi, temsil ve ekonomik gelişme açısından günümüze kadar gelen tartışmalara neden olmuştur (Akça 2022; Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2023; Atatürk Ansiklopedisi 2020; Ceylan 2021; Cumhuriyet Gazetesi 1930; Ertem 2010; Pınar 2016; Tunç 2017).

1930'lu yılların Cumhuriyet Türkiye'sinde kadınlar ve kadın hareketi

Türk modernleşmesinin kadın öznelliği açısından sorun teşkil edebilecek boyutları olduğu söylenebilir. Ancak resmi tarihe göre Cumhuriyetin ilk yılları kadınlar açısından son derece olumlu gelişmeleri içermektedir. Türkiye'de kadınlar için 1930 yılı, 3 Nisan'da Afet İnan'ın 22 yaşındayken Cumhuriyet Halk Fırkasına kaydolması ile başlamış (Özkaya Duman ve Payaslı 2018) yine aynı tarihte kadınların seçme ve seçilme hakkını tanıyan Belediye Kanunu'nun TBMM'de kabul edilmesi ile önemli bir ivme kazanmıştır (Kırkpınar 1998). Aynı şekilde, T.C.nin kuruluşu aşamasında kadınlar, erkeklerin yaptığı her işte yer almaya, pilotluk, hekimlik, doğuda öğretmenlik, sporculuk gibi mesleklere girmeye teşvik edilmiş (Toska 1998), hatta ilk kadın hakimler (Nezahet Güreli ve Beyhan Hanım) asliye mahkemesi üyeliklerine atanmıştır (Karabulut 2018).

Tıp tarihi açısından T.C.de kadınlar ilk kez 1922’de tıp fakültesine kaydolup eğitim almaya başlamışlar ve 1928’de altı kadın öğrenci mezun olmuştur (Şahinoğlu Pelin 1998). Ancak kadın hekimler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kadrolarına atanabilmek için 1930 yılını beklemek zorunda kalmış; bütüncül bir hekimlik tedrisatından geçmiş olmalarına rağmen kadrolarını aldıklarında doğum ve çocuk evlerinde asistanlıkla yetinmek durumunda bırakılmışlardır (Mutlu 1953).

Bütün gelişmelere ve kazanımlara rağmen Türk modernleşmesi feminist bakış açısıyla ele alındığında bu döneme ait en temel değerlendirme, Cumhuriyetin kuruluşuna kadınların erkeklerle birlikte ortaklaşarak katılmadıkları yönündedir (Zihnioğlu 2003: 22). Ayrıca kuruluş yıllarındaki kazanımlar, kadınların hak arama mücadelesinin sonucunda olmamıştır. Elbette Cumhuriyet, kadınların temel haklarını edinmeleri yönünde önemli bazı adımlar atmış, ancak kadınların kendi gelecekleri konusunda söz sahibi olma isteklerine olumsuz yaklaşmış, özellikle feminist kadınları ciddi biçimde dışlamıştır.

Tarihsel olarak, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren İstanbul’da ve ülkenin diğer bölgelerinde oldukça gelişkin ve dünyadaki birinci dalga kadın hareketi ile etkileşen güçlü bir kadın kitlesi ve kadın hareketi vardı (Çakır 1996, 22). Ancak, dünyadaki ve Avrupa’daki çağdaşları ile benzer aşamaları geçiren kadın hareketi, inşa edilmekte olan yeni ulus için tehdit olarak görülmüş, ilk önce engellenmiş ve susturulmuş daha sonrasında da yakın yıllara kadar tarihsel olarak sessizleştirilerek unutturulmuştur (Toprak 2014, xvi). Cumhuriyetin erkek kurucularının kadın haklarına yönelik söylemsel inşası, haklarınızı sizin almanız söz konusu değildir, verirsek biz veririz biçiminde olmuştur. Zihnioğlu (2003, 228-229), 1930’lu yıllara dair bir değerlendirmesinde, kurucu kuşağın o dönemde yaşayan kadınların büyümesine izin vermediği ve onları hep “çocuk kadın” olarak tuttuğunu söyler. Benzer saptamayı Sancar da (2013, 173) Afet İnan gibi evlat edinilen kadınlar dolayımı ile yapar ve kadınların bu

şekildeki kamusal görünürlüğünün bir tür “çocuk kadın” modeli yarattığını yazar. Nancy Fraser (2005) gibi toplumların modernleşmesi üzerine düşünen yazarlar ise kadınların modern kamusal yaşama kabullerinin ilk aşamasının “sessiz görünürlük” şeklinde olduğunu söyler.

Aktarılanlar doğrultusunda Türk modernleşmesinde kadının kamusal alana kontrollü çıkışına ve görünürlüğüne karşılık, özel alanın iktidarının erkeğe bırakıldığı görülmektedir. Bu yaklaşımın yasal karşılığı 1926’da çıkarılan Türk Kanuni Medenisi olmuş ve evin reisi erkek olarak tasdik edilmiştir (RG, 04.04.1926, sayı 339). Sonraki yıllarda ise kadınlar yeniden “evinin kadını”, “çocuklarının annesi” olarak tanımlanmaya başlanmıştır (Zihnioğlu 2003, 22-23). Bu açıdan 1928’den itibaren kurulan kız enstitüleri önemli bir misyon üstlenmiştir. Kız enstitülerinin “sessiz kızları”, modern aileyi kuran, modern çocuklar yetiştiren toplum terzileri olmak üzere eğitilmişlerdir (Akşit 2005, 184, 190; Sancar 2013, 221).

Bu ve benzeri nedenlerle Cumhuriyetin ilk yıllarında yakalanmış olan ataerkil düzeni değiştirme şansı ya kullanılamamış ya da kullanılmak istenmemiştir. Sonuçta da kadınların kazanımları ya durmuş ya da gerilemiştir. Yapılan müdahalelerin sonucunda daha önceki yılların kadınlarla ilgili düzenlemelerinde izlenen yola benzer şekilde günümüze dek sürecek başka bir başarısızlık hikâyesi (Akşit 2005, 16) yaratılmıştır.

1930’lu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti’nin sağlığa bakışı ve sağlık sistemi

Ankara’daki ilk Milli Hükümet’te 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 numaralı yasayla “Sıhhiye ve Muavenet-İçtimaiye Vekâleti” kurulmuştur. O yıllarda sağlık hizmetlerinin bir bakanlık olarak örgütlenmesi yeni bir durumdu ve İngiltere’de de ilk Sağlık Bakanlığı 1919 yılında kurulmuştu. Bu nedenle T.C. açısından düşünüldüğünde, uzun yıllar savaşta kalmış ve ardından tekrar yeni bir savaşa hazırlanan bir toplumda, sağlık hizmetlerinin örgütlü bir şekilde

devlet düzeyinde ele alınması beklenen ancak aynı zamanda dönemine göre oldukça ilerici bir yaklaşımdı. Bakanlığın Ankara'daki merkezinde hıfzıssıhha dairesi, sicil dairesi, muhasebe ve evrak kalemi kurulmuş; taşrada ise eski sağlık müdürlükleri, hükümet, belediye ve karantina tabiplikleri ile küçük sıhhiye memurlukları aynen Osmanlı dönemindeki gibi muhafaza edilirken (Dirican 1970) bazı köklü değişiklikler de yapılmıştır.

Bakanlığın tarihsel yönetimi bağlamında ilk Sıhhiye ve Muavenet-İçtimaiye Vekili olarak Dr. Adnan Adıvar görev almıştır. Dr. Refik Saydam ise 10 Mart 1921'de devraldığı bu görevi 24 Aralık 1921'e kadar yürütmüştür. Saydam'ın yerine aynı tarihte Dr. Rıza Nur atanmıştır. Dr. Rıza Nur, Kurtuluş Savaşı döneminde bakanlık görevini yürütmüş ve 27 Ekim 1923'te bu görevden ayrılmıştır. Sonrasında Dr. Mazhar Germen'in 22 Kasım 1924 ile 27 Ekim 1925 arasındaki bakanlığı hariç, Dr. Refik Saydam 1937'ye kadar sağlık bakanı olarak on dört yıl görev yapmış ve Cumhuriyetin modernleşme projesinin sağlık alanında şekillenmesini sağlamıştır (Güler ve Acar Vaizoğlu 2010, 48-49).

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında sağlık alanındaki en büyük müdahale kuşkusuz nüfusa yönelik olmuştur. Nüfusun sayıca artırılmasının yanında sağlık durumunun da düzeltilmesi hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşmak üzere frengi, trahom, sıtma, verem ve kuduzla mücadele, yataklı tedavi kurumlarının ve sağlık personelinin sayısını artırmak gibi yaklaşımlar benimsenmiştir. Ayrıca bu dönemde, her türlü doğum kontrol yöntemi ve isteyerek düşükler yasaklanarak (Aydın 2002) Cumhuriyetin henüz ilan edilmediği erken hükümet döneminde dahi kadın bedenine yönelik girişimlerde bulunulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin temel sağlık kanunu olarak UHK'nın yasalaşma süreci

UHK'nın kabul edilmesinden önce ona temel teşkil eden sağlık politikaları

Cumhuriyetin kuruluş yıllarına ve hatta öncesine kadar gitmektedir. Cumhuriyetin ilanından sonra ülkenin sağlık sorunlarını tartışmak üzere 1925, 1927 ve 1929 yıllarında toplanan Milli Tıp Kongrelerinde alınan kararlar, Refik Saydam'ın bir sağlık programı hazırlamasına olanak sağlamıştır (Arıkan 2010, 43; Vergili 2019, 147-176). Bu programın yasal alandaki yansıması ise UHK olmuştur. Kanun üzerinde üç yıl çalışılmış ve mecliste bu kanunun gerekçesi topluma yönelik koruyucu hizmetlerle ilgili yasal dayanak bulunmadığı, bu nedenle gereken önlemlerin yeterince alınmadığı ve genel bir sağlık yasasına ihtiyaç duyulduğu şeklinde ifade edilmiştir (Güler ve Vaizoğlu 2010, 56-57).

Refik Saydam'ın ifadesi ile bu kanun: "...Milletin sıhhatini koruma işinin Devletin umumi hizmet ve mecburiyetlerinden olduğu esastan hareket edilerek hazırlanmıştır... Bu kanun sıhhat ve içtimai muavenet işlerinde adeta bir teşkilatı esasıye olacaktır" (Güler ve Vaizoğlu 2010, 57).

UHK ve aynı yıl yasalaşan Belediyeler Kanunu (RG, 03.04.1930, sayı 1471) ve Belediye Yapı ve Yollar Kanunu (RG, 21.06.1933, sayı 2433) ile birlikte ele alındığında, bu kanunların aslında Türk modernleşmesinin yaşam pratiği içinde somutlaştırılması olarak görülebilir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında kadın meselesi ve kadınların devletle olan ilişkisi köklü bir değişim geçirdi. Hiç kuşkusuz bu değişim, yeni Cumhuriyetin yasal düzenlemelerinde de karşılık bulacaktı. İnşa edilmekte olan modern Türk toplumunun o gün için öngörülebilir, sağlıkla ilgili bütün yönlerini ele alan UHK'da da kadınlarla ilgili çok sayıda madde bulunması şaşırtıcı değildi. Tarihsel açıdan önemli bir metin olarak UHK'yı incelemek ve günümüzü anlamaya çalışmak için kullanmak, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsiz güç ilişkilerini açığa çıkarmak açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, günümüzde hala yürürlükte olan ve kadınların toplumsal yaşamlarını şekillendirmeye devam eden UHK'nın kadınlarla ilgili boyutlarını betimlemek ve bu boyutları feminist bakış açısıyla tartışmak hedeflenmiştir.

Yöntem

Bu araştırmada UHK, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Nitel araştırmalarda, bir dizi birbirinden farklı teknikle elde edilen veriler düzenlenir, sınıflandırılır, temalar oluşturulur, yorumlar geliştirilir ve toplumsal gerçeklikte bulunan bilginin ortaya çıkarılması amaçlanır (Özdemir, 2010). Başka bir ifadeyle, nitel araştırma yöntemlerinin temelinde toplumsal gerçekliğin nasıl inşa edildiği ve bu inşa sürecinin nasıl bir temsil sunduğu bulunur. Nitel araştırma tekniklerinden biri olan içerik analizi ise metin temelli verileri esas alır. Neuman (2010, 466) içerik analizini “metnin içeriğini toplama ve analiz etme tekniği” olarak tanımlamıştır. Neuman’a göre (age., 468) içerik analizi belirli bir konunun belirli bir mesafeden incelenmesi gerektiğinde yararlı bir yöntemdir. İçerik analizinde, kimi metinlerin içeriğinin temel öğelerini kategorileştirmek ve yorumlamak amacıyla sistemli bir inceleme yapılmaktadır. Başka bir anlatımla içerik analizi, çeşitli türdeki yazılarda kodlamalar yaparak deşifre etmek, dolayısıyla bazı çıkarımlarda bulunma tekniğidir (Sallan Gül ve Kahya Nizam 2021).

Bu çalışmada, UHK’nın kadın öznelliği ile ilgili boyutunun Türk toplumundaki karşılığı betimlenerek, feminist bakış açısıyla tartışılmıştır. Bilindiği üzere, kadınların ve erkeklerin toplumsal yaşamı deneyimleme şekilleri birbirinden farklıdır. Var olan iktidar ve eşitsiz güç ilişkileri içerisinde kadınların ayrımcılığa ve cinsiyetçiliğe uğraması söz konusudur. Michel Foucault’ya (2021) göre tıp ve hukuk, önemli epistemolojik otoriteler olarak modern toplum yaşamında iktidar ilişkilerini düzenleyen temel güçlerdendir. İktidar ilişkilerinin önemli bir boyutu olan toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri çözümlmek için kadın öznelliğinin bilgi, deneyim ve toplumsal gerçeklik üçgeninde ele alınması gerektiği ifade edilmektedir (Ramazanoğlu ve Holland 2002, 87). Bu çalışmada, 1930’lar Türkiye’sindeki kanun yapıcılarının gözünden, erken dönem cumhuriyet kadınının öznelliğinin nasıl inşa edildiği

analiz edilmeye çalışılmış ve UHK'da o yıllardaki kadınlar açısından nasıl bir epistemolojik üretim sürecinin olduğunu göstermek için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu girişim, bilgi üretim süreçlerinin tarihselliği ve toplumsal etkilerini kadın özneliği temelinde anlamak için bir arşiv çalışması gibi de düşünülebilir.

Araştırma, UHK'nın TBMM'nin mevzuat sayfasında yer alan haline sadık kalınarak yürütülmüştür. Bu nedenle UHK'nın yazım dilindeki günümüzde geçerli olmayan hatta yazım hatası olarak kabul edilebilecek ifadeler de korunmuştur. Çalışmada UHK'nın mülga olan maddelerini de kapsayacak şekilde inceleme yapılmıştır. İncelemede kadın ve kadınlı ilişkili kavramlar tespit edilmiş, kanun metni içerisindeki sıklıkları belirlenmiş; bu kavramlar belirli kodlar altında toplanmış ve her iki yazarın ortak değerlendirmesine dayanan bir analiz yapılmıştır. Özetle bu çalışma, kadın özneliğini, ilgili hukuki metin zemininde ele alarak feminist bakış açısıyla analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Bulgular ve Tartışma

UHK, on beş bab (bölüm) ve 309 maddeden oluşmaktadır. Bunlar, Sağlık Örgütlenmesi, Sari ve Salgın Hastalıklarla Mücadele, Umumi Kadınlar Hakkında Ahkam, Muhacerete Ait Sıhhi İşler, Gemiler, Demiryolları ve Diğer Nakliye Vasıtalarına İlişkin Sağlık İşleri, Çocuk Hıfzıssıhhası, İşçiler Hıfzıssıhhası, Yenilecek ve İçilecek Şeylerle Kullanılacak Bazı Maddelerin Sağlığa Uygunluğu, Maden Suları ve Kaplıcalar, Mezarlıklar, Ölülerin Defni, Mezardan Çıkarılması ve Nakli, Şehir ve Kasabalar Hıfzıssıhhası, Gayri Sıhhi Müesseseler, Sıhhi İstatistik, Coğrafya ve Propaganda, Ceza Hükümleri ve Umumi Hükümler bölümleridir (RG, 06.05.1930, sayı 1489).

UHK'nın doğrudan kadınlara yönelik maddeleri

Bu araştırmada, UHK'nın yirmi dört maddesinin içeriğinde otuz yedi kez doğrudan, kısmi ya da dolaylı olarak kadınlarla ilgili ifade geçtiği saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun kadınlarla ilgili maddeleri

No	Kanun maddesi
M d . 3	Sihhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti bütçeler ile muayyen hatler dahilinde olarak aşağıda yazılı hizmetleri doğrudan doğruya ifa eder: 1 - Doğumu teshil ve çocuk ölümünü tenkis edecek tedbirler. 2 - Validelerin doğumdan evvel ve doğumdan sonra sıhhatlerinin vikayesi....
M d . 20	Belediyelerin umumî hıfzıssıhha ve içtimaî muavenete taallük eden mesailden ifasile mükellef oldukları vazifelere aşağıda zikredilmiştir. ... 13- Hastane, dispanser, süt çocuğu, muayene ve tedavi evi, aceze ve ihtiyar yurtları ve doğum evi tesis ve idaresi. 14- Meccani doğum yardımı için ebe istihdamı.
M d . 57	Kolera, veba (Bübön veya zatürree şekli), lekeli humma, kara humma (hummayı tifoidi) daimî surette basil çıkaran mikrop hâmilleri dahi - paratifoit humması veya her nevi gıda maddeleri tesemmümatı, çiçek, difteri (kuşpalazı) - bütün tevkiatı dahi - sarı beyin humması (iltihabı sahayayı dimağii şevki müstevli), uyku hastalığı (iltihabı dimağii sarı), dizanteri (basilli ve amipli), lohusa humması (hummai nifası), ruam, kızıl, şarbon, felci tiffi (iltihabı nuhaîi kuddamii sincabii hâddi tiffi), kızamık, cüzam (miskin), hummai racia ve malta humması hastalıklarından biri zuhur eder veya bunların birinden şüphe edilir veyahut bu hastalıklardan vefiyat vuku bulur veya mevtin bu hastalıklardan biri sebebiyle husule geldiğinden şüphe olunursa aşağıdaki maddelerde zikredilen kimseler vak'ayı haber vermeğe mecburdurlar. Kudurmuş veya kuduz şüpheli bir hayvan tarafından ısırılmaları kuduza müptelâ hastaların veya kuduzdan ölenlerin ihbarı da mecburidir.
M d . 89	Türkiye hudutları dahilinde doğan her çocuk doğumu takip eden ilk dört ay zarfında aşılır. Çocuğun peder ve validesi aşı mecburiyetinin ifa edilmesinden aynı suretle mes'uldurlar. Ebeveyni olmayan çocuklar veya ebeveyni nezdinde bulunmayan çocuklar için çocuğu bakmak üzere kabul eden şahıslar veya müesseseler müdürleri mes'uldurlar.

M d . 110	Zührevi hastalıklardan birine duçar olduğunu bildiği veya görünüşe nazaran veyahut tedavisi altında bulunduğu tabiplerinin izahatıyla bu hastalıklardan birine müptela olduğunu bilmesi lazım geldiği halde hastalığı bir diğerine sirayet ettirenler hakkında bu Kanunda mezkur mücazat tatbik olunur. Frengili bir çocuğun frengiye musap olduğunu bildiği halde salim bir süt anneye emzirtmek memnudur.
M d . 115	Hastanelerde, doğum evlerinde , hapishanelerde, sair resmî veya hususî müessesatı sıhhiye ve hayriyedeki bütün veremli hastalarla buralarda vukua gelen verem vefiyatı yirmi dört saat zarfında o müessesenin müdürü tarafından ihbar edilir.
M d . 122	Evlenecek erkek ve kadınlar evlenmeden evvel tıbbî muayeneye tâbidir. Bu muayenenin sureti icrası ve teferruatı hakkında Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletince çıkarılan bir nizamname neşrolunur.
M d . 125	Süt annelik yapacak kadınlar zührevî hastalıklarla sari vereme ve cüzama musap olmadıklarını müsbit tabip raporları alırlar. Raporlar her altı ayda bir tecdit olunur. Bu raporu olmıyan kadınların süt annelik etmesi ve rapor talep etmeden herhangi bir kadının süt anneliğe kabul edilmesi memnudur. Resmî tabipler süt annelik edecek kadınları meccanen muayene ve raporlarını ita ederler.
M d . 128	Sıhhat ve İctimaî Muavenet ve Dahiliye Vekâletleri müştereken bir yönetmelik neşrederek umumî kadınlar ve evlerin tâbi olacakları hükümler ve bu fuhuş yüzünden intişar eden hastalıkların ve bilhassa zührevî hastalıkların sirayetine mâni olacak tedbirleri tesbit ve yine müştereken tatbik ederler. Umumî kadınlarla umumî evler ve bunlara benzer mahaller bu yönetmelikte tarif ve tahdit olunacaktır.
M d . 129	Fuhuş, san'at ve maişet vasıtası ittihaz eden kadınlardan zührevî hastalıkların her türlü eşkâline, cüzam, cerp, empetigo, entertrigo, müterakki verem veya Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletinin fennen lüzum göre ceği sair hastalıklara musap olanların san'atlarının icrasına icap ederse kuvvei cebriye istimali ile mümanaat olunur. Bunlar lüzum görülürse bir müessesede tecrit ve tedavi edilir.
M d . 131	Fuhuş sebebile intişar eden hastalıklara karşı tedbir ittihazı masarifi belediyelere aittir. Bu husus için umumî evler sahiplerinden 128 inci maddede zikredilen yönetmelikte gösterilecek bir ücret alınabilirse de umumî kadınlardan şahsan her nevi resim veya ücret cibayeti usulü mülğadır.
M d . 132	Umumî kadınlara müteallik gerek ahlâkî ve gerek intizamı umumî noktai nazarından yapılacak takibat ve sagirlerin fuhuş telkinatından vikayesi mahsus kanunlarına tevfikân ait olduğu daireler tarafından icra olunur.
M d . 134	57 nci maddede zikredilen sari ve salgın hastalıklardan veya zührevî hastalıklardan birine musap olanlar, cüzam, trahom ve Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletince tayin olunacak hastalıklardan birine duçar olanların ve mecnunların ve fuhuşla melûf kadınların 133 üncü maddede mezkûr kimseler meyanında memlekete girmesi memnudur.

M d . 153	Devletin resmî müesseselerinde doğum yardımı meccanidir.
M d . 154	Hükümet ve belediye tabipleri ve ebeleri fakir kadınların doğurmasında meccanen yardıma mecburdurlar.
M d . 155	Kendisi ve çocuğunun sıhhati için bir zarar husule getirmeyeceği bir tabip tarafından tahiren tasdik edilmedikçe kadınların doğumlarından mukaddem üç hafta ve doğurmasını müteakip yine üç hafta zarfında fabrika, imalâthane ve umumî ve hususî müesseselerde çalışması ve çalıştırılması memnudur.
M d . 156	Bu kanunun neşrinden sonra berhayat çocuğu altı veya altıdan fazlaya baliğ olan kadınlara Devletçe mükâfatı nakdiye verilmesi için her sene Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti bütçesinde bir faslı mahsus açılır. Arzu edenlere nakdî mükâfat yerine ihdas edilecek bir madalya verilir. Bu kanunun neşri tarihinde berhayat altı veya daha ziyade çocuğu olan kadınlara dahi bu madalya verilir.
M d . 157	Sütünelik edecek kadınlar kendi çocuklarının yedi aylıktan fazla olduğuna dair resmî vesikalar ibraz etmedikleri ve kâfi emzirme kabiliyeti mevcut olmadığı takdirde sütünelik etmelerine müsaade edilmez. Süt annenin çocuğu yedi aylıktan küçük olduğu halde bunun başka kadın tarafından emzirildiği ispat olunmak lâzımdır. Bu vesikalar süt annelerin 125 inci maddede gösterilen muayenesi esnasında talep edilir.
M d . 158	Yedi yaşından aşağı olan metrük, öksüz veya babası ve anası hayatta çocukları gerek para ile ve gerek parasız kabul ederek bakan resmî ve hususî bütün müesseseler Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin murakabe ve teftişine bağlıdır. Bu tarzdaki müesseselerin küşadı, sahipleri tarafından Vekâlete ihbar olunur.
M d . 169	Kız liselerinde ve orta tahsilli kız mekteplerinde mektep idarelerince munasip görülecek sınıflarda talebeye fennî çocuk bakımı usulleri nazarî ve amelî surette öğretilmek üzere haftada lâekal bir saatlik mahsus bir ders küşat olunur.
M d . 173	On iki yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalâthane gibi her türlü san'at müesseseler ile maden işlerinde amele ve çırak olarak istihdamı memnudur. On iki yaş ile on altı arasında bulunan kız ve erkek çocuklar günde azamî sekiz saatten fazla çalıştırılmaz.
M d . 177	Gebe kadınlar doğumlarından evvel üç ay zarfında çocuğunun ve kendisinin sıhhatine zarar veren ağır hizmetlerde kullanılamaz. Doğurduktan sonra 155 inci maddede tayin edilen muayyen müddet istirahatını müteakip işe başlayan emzikli kadınlara ilk altı ay zarfında çocuğunu emzirmek üzere mesai zamanlarında yarımşar saatlik iki fasıla verilir.

M d . 179	<p>Aşağıdaki mevaddı ihtiva eylemek üzere işçilerin sıhhatini korumak için İktisat ve Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletleri tarafından müştereken bir nizamname yapılır.</p> <p>1 - İş mahallerinin ve bunlara ait ikametgâh ve saire gibi müştemilâtın haiz olması lâzımgelen sıhhî vasıf ve şartlar.</p> <p>2 - İş mahallerinde kullanılan alat ve edevat, makineler ve iptidaî maddeler yüzünden zuhuru melhuz kaza, sari veya meslekî hastalıkların zuhuruna mâni tedabir ve vesait.</p> <p>Kadınlarla 12 den 16 yaşına kadar çocukların istihdamı memnu olan sıhhat mugayir ve muhataralı işlerin neden ibaret olduğu iş kanununda tasrih edilecektir.</p>
M d . 276	<p>Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletine ait istatistik hizmetleri aşağıda gösterilmiştir:</p> <p>1 - Doğum, evlenme, ölüm ve ölüm sebepleri.</p> <p>...</p>

UHK'nın ilgili maddelerinde, *kadın*, *sütanne*, *umumi kadın*, *kız*, *doğum*, *sütinine*, *valide*, *ana*, *doğum yardımı*, *emzikli kadın*, *evlenecek kadın*, *fuhuşla melûf kadın*, *fuhuşu san'at ve maişet vasıtası ittihaz eden kadın* ve *gebe kadın* olarak kadını işaret eden 14 farklı kavram bulunmuştur (Tablo 2). Bu kategorik ayrımlar kanunda, kadınlarla ilgili düzenlemelerin kadın öznelliğini "toplumsal roller ve statüler" üzerinden şekillendirildiğine dair bir ön veri sunmaktadır. Ayrıca genel olarak kanunda dil ve kavramsal tutarlılık eksikliği de olup, ortak bir dil birliği oluşturulamadığı dikkat çekmektedir.

Tablo 2. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda geçen kadını işaret eden kavramlar ve sıklıkları

No	Kavramlar	Kavramların geçme sayısı
1	Kadın	10
2	Sütanne	7
3	Umumi kadın	4
4	Kız	3
5	Doğum	2
6	Sütnine	2
7	Valide	2
8	Ana	1
9	Doğum yardımcı	1
10	Emzikli kadın	1
11	Evlenecek kadın	1
12	Fuhuşla melûf kadın	1
13	Fuhşu san'at ve maişet vasıtası ittihaz eden kadın	1
14	Gebe kadın	1
		37

UHK'daki ilgili hükümlere ve kavramlara bakılarak yasanın kadınlara yaklaşımı yedi kod altında toplanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'ndaki kadınla ilgili kodlar

Kodlar	İlgili maddeler
1	Kadını birey olarak ele alan maddeler
2	Korunmaya muhtaç/fakir kadın
3	Fuhuş yapan kadın
4	Doğurgan/lohusa kadın
5	Sütnine sütanne olan kadın
6	Kız çocuğu
7	Doğum ve doğum sonrası ile ilgili maddeler
	89, 122, 179
	154, 158, 179
	128, 129, 131, 132, 134
	3, 155, 156, 177
	110, 125, 157
	169, 173
	3, 20, 57, 89, 115, 153, 155, 177, 276

Kadını birey olarak ele alan maddeler

Birey kavramı, siyasi sistemlerin temel kavramlarından ve bir sistemde bireyin ele alınış tarzı o sistemi biçimlendiren temel öğedir. Günümüzdeki birey kavramı ise moderniteyle birlikte ortaya çıkmış olup, insan hak ve özgürlükleri zemininde ele alınmakta ve bu bağlamda kişiye belli sorumluluklar yüklemektedir. Birey, aynı zamanda yaşadığı toplum ve aile tarafından varlığı tanınıp söz sahibi olarak kabul edilen, eşitlik temelinde haklarına saygı gösterilen insandır (Üskül Engin 2014).

Yasanın 89, 122 ve 179. maddeleri kadının birey olarak görüldüğü başlık altında ele alınabilir. Bu maddelerin ilkinde, çocukların aşılınması konusunda “peder ve validesi”ne eşit sorumluluk verilirken kadın ve erkek eşit bireylermiş gibi kabul edilmektedir.

Yasanın 122. maddesi ise erkeklere ve kadınlara evlenmeden önce tıbbi muayene şartı getirmektedir. Bu madde de bir önceki gibi benzer eşitlik ve birey olma koşulunu taşımaktadır. Bu şarta istinaden 1931 yılında çıkarılan “Evlenme Muayenesi Hakkında Nizamname” (RG, 21.09.1931, sayı 1904) yürürlüğe girerek evlilik öncesi tıbbi muayenenin içeriği belirlenmiştir. Bu muayene ile cinsel yolla bulaşan hastalıkların yanı sıra verem, cüzzam, delilik gibi sağlık sorunları olan bireyler tespit edilerek, evlenmeye engel durumu olanların evlenmesinin kati suretle engellenmesi ve ancak tedavi sonrası evlenmelerine izin verilmesi amaçlanmıştır.

UHK, evlenme öncesinde kadın ve erkeği aynı koşullarda muayeneye mecbur tutarak eşitlik temelli bir yaklaşımı benimsiyor gibi görünebilir. Bu yaklaşımıyla kanun, cinsel yolla bulaşan hastalıklar göz önüne alındığında, kadınların anatomik ve fizyolojik özellikleri ve toplumsal cinsiyet normlarına bağlı olarak erkekler tarafından frengi, bel soğukluğu gibi cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlarla karşı karşıya bırakıldıkları gerçeğini görmezden gelmektedir. Tıbbi olarak kadınların üreme organlarının yüzeylerinin daha geniş ve ince

olması, onların cinsel yolla bulaşan hastalıklara daha fazla yakalanmasına ve bu hastalıkların belirtilerinin kolayca fark edilememesi nedeniyle kadınlar açısından sağlık sonuçlarının ağırlaşmasına yol açmaktadır (CDC 2023). Oysa, Türk toplumundaki toplumsal cinsiyet rolleri ve namus anlayışı, kadınlara evlilik dışı cinsel ilişkiyi kesin bir biçimde yasaklarken, erkeklere bu konuda bir sınırlama getirmez (Kadıoğlu 1998). Aslında erkeklerin bu tür hastalıkların toplumda yayılmasında, hatta anne karnındayken bebeğe aktarılarak bir sonraki nesle geçmesinde kritik rolleri ve sorumlulukları vardır (Panchanadeswaran et. al. 2006). Ancak UHK’da bu konuya işaret eden bir düzenleme bulunmamakta ve bu sorunların yaşanmasında sanki kadınlarla eşit düzeyde sorumlularmış gibi yaklaşılarak erkeklerin rolü görünmez kılınmaktadır.

Kanununun 179. maddesi çalışma yaşamındaki kadınlara ilişkin düzenlemeleri içerir. Bu madde ile kadınların çalıştırılmayacağı alanların bulunduğu ve bu alanların iş kanunu ile belirleneceği ifade edilmektedir. İş Kanunu daha sonra 1936 yılında yasalaşmıştır (RG, 15.06. 1936, sayı 3330). Bu kanununun 49 ve 50. maddelerine göre kadınların, maden ocaklarında, kablo döşenmesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altı veya su altında yapılacak işlerde ve sanayide gece vardiyasında çalıştırılmaları yasaklanmıştır. Aynı zamanda UHK’nın 179. maddesi kadını çalışma yaşamı içinde çocuklarla birlikte korunmaya muhtaç bir birey olarak tanımlamakta ve babacıl bir yaklaşımla sağlıklarının korunması için çocuklarla birlikte özel düzenlemeler öngörmektedir. Bu maddede, kadınlar ile çocuklar aynı bağlamda ele alınarak aynı ataerkil baskılanma ilişkisi içerisinde olduklarına söylemsel olarak işaret edilmektedir.

İlk bakışta bu üç maddenin de kadın ve erkeği eşit bireylermiş gibi ele aldığı izlenimi oluşturmaktadır. Ancak, dönem koşulları göz önüne alındığında pratik hayatta kadınların erkeklerle eşit şekilde kamusal yaşamda olmamaları, ev içi kararlarda Medeni Kanun’a (RG, 04.04.1926, sayı 339) göre erkeğin “aile reisi” olarak son sözü söylüyor olması, bu maddelere ilişkin çelişkilere

işaret etmektedir. Kısacası teorik ile pratik örtüşmediği gibi yasal düzenlemeler de birbiri ile çelişmektedir.

UHK'da kadını birey olarak ele alan maddeler, dönemin kadına bakışıyla yakın bir ilişki içerisinde olup izlenen pronatalist nüfus politikasına da uygundur. Bu üç kanun maddesindeki yaklaşımın temelinde, yeni kurulacak ailenin birtakım hastalıklardan arı olması ve sağlıklı çocuklar dünyaya getirilmesinin ön koşullarını sağlama çabasının olduğunu ve bu amaçla özellikle kadın bedeninin araçsallaştırıldığını söyleyebiliriz. Kandiyoti'ye (1995) göre Cumhuriyet döneminde yürütülen kadın politikaları simgesel ve stratejik öneme sahiptir. Ona göre, Kemalist devrimin en önemli reformu laiklik projesidir. Ancak bu projede kadın, Osmanlı Devleti'nin teokratik kalıntılarını ortadan kaldırmaya yönelik Kemalist mücadelenin piyonlarından biri haline gelmiş ve kadınların sosyo-ekonomik gelişmesi Kandiyoti'ye (1995) göre "devlet destekli feminizm" çerçevesinde ele alınmıştır.

Berktaş (1998), Cumhuriyet döneminde kadın haklarının tanınmasının "belli bir amaç için araç" olduğunu ifade eder. Bu araçla yeni devletin ulusal karakterinin ortaya konulması sağlanmaktadır. Aynı zamanda kadınların eşit yurttaş olmalarının kabulü ile Cumhuriyetin eski teokratik mirastan kopuşu ve ayırt edici özelliği pekişmiştir. Tekeli de (1979) kadınların aslında Osmanlı döneminden itibaren batılılaşmanın simgesi olarak araçsallaştırıldıklarını ve İslami kurum ve değerlerle savaşta kadınların önemli bir unsur olduklarını belirtmiştir. UHK ile aynı yıl kabul edilen Belediyeler Kanunu (RG, 03.04.1930, sayı 1471) ile kadınlara yerel seçimlerde seçme hakkı tanınmıştır. Bu yaklaşımın arka planında Türkiye'deki tek parti rejimini, dönemin Avrupa diktatörlüklerinden ayırıştırma çabası vardır. UHK'nın kadını ve erkeği eşit yurttaşlık bağlamında ele alan maddelerinin olması, 1930'lu yıllar için ilerlemeci ve çağdaş bir görüntü sergilemektedir. Oysa tarihsel arka plan ve kanunun diğer maddelerindeki yaklaşımlar bir arada ele alındığında, dönemin kadına bakış açısında sağlanmamış bir eşitliğin olduğu söylenebilir.

Korunmaya muhtaç/fakir kadın

Bu başlıkla ilgili olarak UHK'nın 154. maddesinde kadının yoksulluğu ve buna ilişkin sağlanabilecek yardımlar ele alınmıştır. İlgili maddelerin o dönem için yoksulluğu fakir olma üzerinden ele aldığı görülmektedir. Öyle ki, 154. madde fakir kadının uygun koşullarda doğum yapabilmesi için hükümet ve belediye tabipleri ile ebeleri görevlendirmektedir. Kanununun 158. maddesi ise temelinde sahipsiz ve yoksul çocukların korunmasına ilişkindir. UHK, anası, babası hayatta dahi olsa ortada kalmış çocuklara bakım veren kuruluşların denetimi için Sağlık Bakanlığını görevlendirmektedir. Bir açıdan, çocuk bakımı devlet elinde toplumsallaştırılmaya çalışılıyor gibi görünüyorsa da ebeveynliğin bireysel bağlamda desteklenmesi söz konusu değildir. İlgili dönem koşulları itibariyle birincil bakım veren figürlerin anneler ya da kadın özneler olduğu da düşünülünce kadınların annelik boyutunu güçlendirmeye yönelik bir girişim de doğrudan söz konusu değildir.

Bu üç madde bir arada düşünüldüğünde kadınların toplum içerisinde güçlenmesinin sağlanması yerine bulunduğu koşullara müdahale edilmeksizin toplum ve devlet açısından muhtemel sorunların yaşanmasını önleyici bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Bu anlamda kanun, toplumsal cinsiyet açısından stratejik ihtiyaçların karşılanması yerine pratik ihtiyaçları karşılamaya yönelmiştir. Ayrıca kadınların çocuklarla birlikte ele alınması -daha önce de yukarıda ifade edildiği gibi- babacıl bir tutumun yansımasıdır. Babacıl tutum, kadının özerkliğini engelleyen, onun birey olmasını yavaşlatan “çocuk kadın” olarak kalmasına yol açan bir yaklaşımdır.

Fuhuş yapan kadın

UHK'nın beş maddesi (128, 129, 131, 132 ve 134. maddeler) fuhuşla ilgili düzenlemeleri içermektedir (Tablo 1). Ayrıca kanununun 128. maddesi Sağlık Bakanlığına konu ile ilgili yasal düzenleme yapma görevi vermektedir.

İlgili yasal düzenleme, “Genel Kadınlar ve Genelevlerin Tabi Olacakları Hükümler ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Tüzüğü” (RG, 19.04.1961, sayı 10786) olup 1961’de yasalaşabilmiştir.

UHK’ya göre fuhuş olarak tanımlanan seks işçiliği, devlet tarafından belirlenen koşul ve ortamlarda yapılırsa yasaldır. Bu bağlamda fuhuş yapan kadınların zührevi hastalıklarla ilişkisi kontrol edilerek, bu hastalıkların ve diğer bulaşıcı hastalıkların erkeklere ve toplumun kalanına yayılmasının önlenmesi amaçlanmakta, bir bakıma fuhuş yapan kadın hedef haline getirilmektedir. Mekânsal olarak fuhuş yapılan alanlar, modern yaşamın unsurları olan bilim ve sanat kurumlarının yanı sıra dini mekânlardan da uzak tutulmakta ve “yokmuş gibi” yapmak için gerekli alt yapı hazırlanmaktadır. Kanun, cinselliği erkeklerin karşılanması gereken bir ihtiyacı olarak görürken, devlet bu ihtiyacı karşılama görevini üstlenmekte; kadınları bu amaca uygun bir araca dönüştürmekte ve dahası kadın cinselliğini yok saymaktadır. Gerek UHK’da gerekse ilgili tüzükte fuhuş yapan kadınlar sağlık açısından ve yasal yollarla sıkı bir şekilde denetlenerek erkekler için güvenli ve sağlıklarını riske atmayacak bir ortam hazırlanmaktadır. Ancak fuhuşun esas tüketicisi olan erkeklere yönelik ciddi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ülkemizde olduğu gibi dünyada da fuhuşa ilişkin bu çifte standart ve sektörde çalışan kadınların başta sağlık olmak üzere olumsuz koşulları yirminci yüzyılın başından itibaren feminist eleştirinin gündeminde yerini almıştır (Millet 2011, 202-203; Zengin 2011, 26-27).

Friedrich Engels, devlet ve fuhuş ilişkisini Atina toplumuna kadar götürürken (2008: 77) fahişelik ve evliliğin toplumsal anlamı arasındaki diyalektik ilişkiye dikkat çeker (age., 84-85). Fuhuş ve fahişelik, erkekler lehine bir cinsel özgürlük alanı olarak kurumsallaştırılırken, kadınlar evlilik yoluyla erkek tarafından baskı altına alınır (age., 78-80). Her ne şekilde olursa olsun bütün bu pratikler, toplum hayatında erkek egemenliğinin yansımaları olarak ortaya çıkar. Bir başka açıdan fahişeliğin bir meslek olarak kabul edilmesi,

fuhuşun normalleşmesi ve bir piyasa ekonomisi aracına dönüştürülmesi erkek egemenliğinin değişen dünya düzeni ile cinsel ve ekonomik uyumlanmasının bir yansıması olarak görülebilir (Cagan 1996). Fuhuşa ve fahişeliğe yönelik bu yaklaşım, UHK’da ve ilgili tüzükte de dikkat çekmektedir.

Ayrıca, UHK’nın fuhuşla ilgili maddeleri ve tüzük maddelerindeki sağlıkla ilgili düzenlemeler bir “çalışan sağlığı” bakış açısıyla değil daha çok erkek ve toplum sağlığının korunması amacıyla yapılmıştır. Ne var ki, bu düzenleme erkeklerin cinsel sağlığına ilişkin olası riskleri göz ardı ederek, kadınları sağlıklarını koruma konusunda riskli bir noktaya getirmektedir. UHK ve tüzük, fahişeleri “çalışan” olarak ele alsada uygulamada onlara sosyal hakları verilmemiştir. Genelevlerdeki kadınların iş güvenliği, çalışma koşulları ve haklarının düzenlenmesi ancak 1978 yılındaki 506 sayılı “Sosyal Sigortalar Kanunu”na ek bir madde konularak sağlanabildiği belirtilmektedir (Öztan ve Şahinoğlu 2021).

Kuşkusuz, UHK’da kadınlarla ilgili maddelerin beşte birinin fuhuş konusunu ele almasının nedenlerinin ayrıntılı olarak incelenmesi; tarihsel zeminde devlet fuhuş ilişkisinin feminist bakış açısıyla derinlemesine araştırılması yerinde olacaktır.

Anne olan/doğurgan/lohusa kadın

Bu kapsamda yasada dört madde bulunmaktadır (3, 155, 156, 177). UHK, sınıf, etnik kimlik gibi günümüzün kimliksel çeşitlilik bakış açısını gözetmeden kadınların doğurmalarını destekleyen bir yaklaşıma sahiptir. Erkek eliyle çıkartılan ve erkeklerin kırılması ile sonuçlanan çatışma ve savaşların nüfus yapısı üzerindeki olumsuz etkilerinin bedelinin, anne ölümü ve bebek ölümleri de dâhil olmak üzere kadınlar tarafından ödenmesi için kanunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Kanun, yoksul kadınların doğumlarına belediyelerin destek vermesini, gebe kadının doğum öncesi ve

sonrasında üçer hafta çalışmamasını, yeni doğan çocukların emzirilmesini ve eğer kadınlar bu süreçlerin herhangi birini ölmeden atlatabilir ve altı yaşayan çocuk yapmayı başarabilirse para yardımıyla ya da madalya ile ödüllendirilmesine dair düzenlemeler getirmektedir. Ayrıca gürbüz ve sağlıklı çocuklar yetiştirebilmeleri, okurken bu konuda eğitim almaları için sadece kız okullarına mahsus çocuk bakımı dersi konulması öngörülmüştür.

Bütün bu anlatılara bakıldığında, doğrudan pronatalistik yaklaşıma referans verildiği görülür. Pronatalistik yaklaşım, temelde savunma amaçlı olmakla birlikte hem nüfusun artırılması hem de sağlıklı bir nesil yetiştirilmesi düşüncesini içermekteydi (Rasimoğlu İlikan 2014). Aynı zamanda bu politikanın iktisadi ve sosyal boyutu da bulunmaktaydı (Baytal 2009). Bu amaçla Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekaleti ve Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti gibi kurumlar beden ve ruhen sağlıklı “*Gülbüz Türk Çocuğu*” yetiştirme görevini üstlenmişti. Bu politikanın “*Gülbüz Türk Çocuğu*” ve “*Yaşamak Yolu*” gibi popüler dergilerde ele alınarak toplum tarafından da içselleştirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin düzenlediği “*Gülbüz Çocuk Müsabakası*”, “*Temiz Yavrular Müsabakası*”, “*Çok Evlatlılar Müsabakası*” gibi yarışmalarla, çocuk bakımına dikkat çekmek ve annelerin gönlünde çocuk doğurma hevesini uyandırmak amaçlanmıştır. Pronatalist nüfus politikasının önemli bir ayağı olan “gülbüz çocuk” yaklaşımının temellerinin Jean-Jacques Rousseau’ya dayandığı belirtilir (Genç 2015). Rousseau, *Emile* adlı eserinde bir oğlan çocuğunun gelişim evreleri ışığında nasıl eğitilmesi gerektiğini anlatırken kız çocuğunun eğitimini ikinci planda görür. Rousseau’ya göre kadın, sadece dindar ve itaatkâr eş, becerikli ev kadını ve iyi bir anne olarak eğitilmelidir.

UHK’nın kadınlarla dolaylı olarak ilgili iki maddesi daha vardır. Bu maddeler, anası hayatta olup devlet korumasına alınmış çocuğa bakım veren kurumlar ve kadın tarafından istismar edilen çocuğun koruma altına alınmasıyla ilgilidir. Bu iki madde, çocuğun annenin sorumluluğunda olduğunu belirtirken,

babanın ya da ailenin sorumluluğu yokmuş gibi bir yol izler. Bir başka ifadeyle ebeveynlik, UHK’da cinsiyetçi bir perspektifle ele alınmaktadır.

Sütine/sütanne olan kadın

UHK’nın kadınlarla ilgili oldukça ilgi çekici ve incelenmesi gereken bir konusu da sütninelik/sütannelik ile ilgili maddeleridir. Sütninelik/sütannelik, UHK’nın kanunlaştığı dönemde ülkede yasal düzenlemeye gerek duyulacak kadar yaygındı (Cengiz 2020). Yasada konuyla ilgili detaylı üç madde bulunmaktadır (110, 125, 157. maddeler). Bu maddeler hangi kadınların sütannelik yapabileceğini, sütannelik yapmak için alınması gereken raporları, frengili çocukların sütanneler tarafından emzirilmemesi gibi düzenlemeleri içermektedir. Günümüzde sütninelik/sütannelik, resmi anlamda tamamen ortadan kalkmıştır. Sütninelik/sütannelik kurumunun modern bir versiyonu olarak görebileceğimiz “anne sütü bankacılığı” ise çeşitli nedenlerle gündemden düşürülmüştür. Ancak, Ergin ve Uzun’un (2018) sütninelik/sütannelik konusunda yapmış oldukları araştırmaya göre, hala kadınlar arasında anne sütü paylaşımı, ihtiyacın karşılanması ve bağışlama boyutlarında varlığını sürdürmektedir.

UHK’nın sütninelik/sütannelik konusunu çocukların hayatta ve sağlıklı tutulması, nüfusun nitelikli artışına destek olunması açısından ele aldığı, ancak kadını bir birey olarak görmediği, kadının sütü gibi bedensel özelliklerini bu amaçla araçsallaştırdığı ifade edilebilir.

Kız/kız çocuğu

UHK’da “kız” ifadesine iki maddede (169 ve 173. maddeler) rastlanmıştır. Bu maddelerin ilkinde “Kız liselerinde ve orta tahsilli kız mektepleri” ikincisinde ise “kız ve erkek çocuklar” ifadesi vardır. Kanunun

genelinde ise, cinsiyetsiz olarak “çocuk” sözcüğü 45 kez kullanılmıştır. Kanunun 169. maddesi, kız okullarındaki çocuk bakımı, 173. maddesi ise çocuk işçiliği hakkındadır. 173. madde kapsamında çocuğu, kız ya da erkek olarak ifade etmenin herhangi bir gerekçesi olmadığı halde neden böyle bir ayırım yapıldığı açık değildir. Tam aksine ise ortaokul ve lisede çocuk bakımı konusunda eğitim alması gerekenler olarak kız çocuklarının işaret edilmesi cinsiyetçi bir bakış açısının yansımasıdır. Bu bakış açısının daha önce de ifade edildiği gibi aydınlanma döneminin en önemli filozoflarından Rousseau'nun kız çocuklarının eğitimi konusundaki cinsiyetçi yaklaşımına dayandığı söylenebilir. Cumhuriyetin modern çocukluk paradigması, özellikle kız çocuklarına ve annelerine ilave sorumluluklar yüklemiştir. Devlet, ulus-devletin hâkim siyasal birim olması üzerinden kadının “annelik vazifesini” milliyetçi değerler aktarım mekanizmalarının bir parçası haline getirir. Böylece “müstakbel anneler” olan kız çocuklarına küçük yaştan itibaren kendileriyle ailelerinin ve ulusun değerleri arasında sıkı bir bağ olduğu fikri aşılır (Öztaş 2019, 5).

Doğum ve doğum sonrası ile ilgili maddeler

Kanunun dokuz maddesinin (3, 20, 57, 89, 115, 153, 155, 177, 276. maddeler) doğum ve sonrası ile ilgili olduğu bulunmuştur. Anne ve bebeğin sağlığına odaklanan bu maddelerde bebekler ölmesin ancak doğurganlık artsın yaklaşımı hakimdir. UHK'ya göre Sağlık Bakanlığı ve belediyeler doğumların yapılması için gerekli alt yapıyı oluşturmak için görevlendirilmiştir. Ayrıca annenin sağlığını tehdit edebilecek lohusa humması, tüberküloz ve bulaşıcı hastalıklardan korunmayla ilgili tedbirler alınması ve Türkiye'de doğan tüm çocukların aşılınması kanun çerçevesinde söz konusudur. Günümüzde de hala anne sağlığı ile ilgili sıcak konular arasında olan doğum öncesi ve sonrası izinler, gebelik döneminde ağır işlerde çalıştırılmama, süt izni ve parasal

doğum yardımını gibi konularda kanunda tedbirler bulunmaktadır. Ancak, bu kapsamda babalara yönelik herhangi bir düzenlemeye UHK'da rastlanmaz. Öyle ki 2000'li yıllara gelinceye kadar da bu konuda herhangi bir düzenleme yapılmamış, doğum sonrası süreçte çalışan annenin yanında, çalışan babaya da toplam bir yıl olması öngörülen "ebeveyn izni" girişimi de başarılı olmamıştır (Dedeoğlu 2009, 52). Daha sonra "babalık izni" hakkı, memurlar için on gün, işçiler için beş gün olabilmektedir (Bozok 2018).

UHK'dan sonra 1936 yılında yürürlüğe giren İş Kanunu'yla (RG, 15.06. 1936, sayı 3330) kadınların çalışma hayatına dair bazı ilave düzenlemeler yapılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle erkek nüfusun azlığı nedeniyle devlet eliyle kurulan fabrika ve işletmelerde kadınlar istihdam edilmiştir. Ancak, erkek nüfusun genel nüfus içindeki payının artmasıyla kadınlar çalışma yaşamından dışlanmışlardır (Toksöz 2012, 181-182).

Sonuç

Toplum ve devlet düzeni açısından 1930'lar, Türkiye'sinde etnik sorunların çözülememesi nedeniyle büyük problemlerin yaşandığı, politika sahnesinde çok partili hayatın başlayamadan bittiği ve politik karmaşanın yoğun olduğu bir dönemdir. Aynı yıllar kadınların parti ya da feminist örgütler kurma girişimlerinin ve dolayısıyla kadın hareketinin tasfiye edildiği, kadınlarla ilgili inisiyatifin kadınlardan alınarak kurucu kadrolara mal edildiği yıllardır. Belediyeler Kanunu ile yerel seçimlere katılma hakkı verilen kadınlar, Cumhuriyetin modernleşme çabalarının vitrinini parlatan bir öge olarak kullanılmıştır. Ayrıca bu dönemde beşeri hayatı yeniden şekillendirmek üzere UHK dâhil çok sayıda yasal düzenleme hayata geçirilmiştir.

UHK, TBMM'de neredeyse hiçbir itiraz olmaksızın kısa sürede kabul edilmiş ve günümüze kadar bazı maddeleri mülga olmakla birlikte yürürlükte kalmayı sürdürmüş ve 100 yaşındaki Cumhuriyetin en yaşlı kanunlarından

birisi olmuştur. Kanunun yürürlükteki maddeleri günümüzde Türk toplum hayatının neredeyse bütün alanlarında etkili olmayı sürdürmekte olup, bu etkiler pandemi döneminde belirgin olarak günlük yaşama yansımıştır (Umumi Hıfzıssıhha Kurulları kararları, karantina izolasyon, sokağa çıkma yasakları vb.).

UHK, sağlık alanındaki 'teşkilatı esasiye' olma amacıyla hazırlanmıştır. Aynı zamanda Kanun, 1930'larda kadınlarla ilgili konuların kamusal yaşamdaki karşılığını görme açısından da bilgi verici niteliktedir. Bu kanuna göre kadınlar, beşerî hayata doğurganlıkları üzerinden, fuhuş yoluyla, belirli koşullarda çalışmasına izin verilerek, evlenme yoluyla, toplumun diğer çocuklarını emzirerek, eğitim kurumlarında, bakım kurumunda çocukları bulunarak ya da istismar etmesi durumunda çocuğu elinden alınarak kamu yaşamına karışmakta ve bu nedenle toplumsal düzenlemelere konu olmaktadır. Bu alanların dışında kadınlarla ilgili konular, özel hayatın sınırları içerisinde değerlendirilmiş ve kadının özneliği aile içinde kendi kuralları ile düzenlenmiştir. Aynı zamanda bu yaklaşım kendi içerisinde çelişkiler de taşımaktadır. Şöyle ki kanun, çalışma yaşamı, medeni hukuk, çocuk istismarı gibi konular dışında kalan kadının cinselliği, doğurganlığı gibi özel hayatın tam göbeğindeki konuları da düzenleme yoluna giderek çelişkili bir tutum sergilemektedir. Bu nedenle, UHK'nın aslında kadına bakışı üreme eksenli olup, gebelik, doğum, lohusalık, annelik olumlanıp korunurken, kadının aşırı doğurganlığı ödüllendirilmiştir. Kadın bir birey olmak yerine sıklıkla aile eksenindeki rolü üzerinden ele alınmıştır. Aslında kanun bunu doğrudan hiç söylemezken, seçilen dil ve kullanılan kavramlar bunu açıkça ima etmekte ve gününün cinsiyetçi söylemini yeniden inşa etmektedir.

Kanunda, kadın cinselliği, fuhuş çerçevesinde yer bulurken; fuhuş ve fuhuş yapan kadın sıkı denetime tabi tutulmuş; fuhuş sadece kadınlara dair bir mesele olarak ele alınmıştır. Fuhuşu talep eden taraf olan erkekler ise ilgili kanun maddelerinde görünmez kılınmıştır. Ayrıca kanun, cinselliği üremeden

ayırmakta, üreme desteklenirken kadın cinselliğine yönelik herhangi bir düzenleme de bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, UHK'da, kadının ağırlıklı olarak gebe, doğuran, lohusa, emziren, çocuğa bakım veren, çok fazla çocuk doğurduğu için madalya ile ödüllendirilen, çocuk bakımını öğrenmesi istenen, çocuğu kurum bakımında olan, çocuğunu istismar eden, fuhuş sektöründe erkeklere hizmet veren, fuhuş yapan ve zührevi hastalıklar ve bilumum bulaşıcı hastalığı yayma potansiyeli olan, sütannelik yapan kadın şeklinde eril toplum yapısı içerisinde öngörülen işlevleri açısından ele alındığı görülmekte ve kadın öznelliği yok sayılmaktadır. Bu sebeple kanunda birey olarak temsiliyeti oldukça zayıf olan kadının aile ve toplumsal yaşamına yönelik bir cinsel politikanın varlığından söz edilebilir.

Kaynakça

- Akça Bigat, Büşra. “Menemen (Kubilay) Olayı Hakkında Yapılmış Çalışmalar Üzerinden Bir Değerlendirme.” *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı* 20, no. 32 (2022): 47-77.
- Aksakal, Halil İbrahim. “Dr. Refik Saydam Önderliğinde Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetlerini Modernleştirme Çabaları.” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27, no. 1 (2017): 219-232.
- Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. Etnografya Müzesi. <https://ankara.ktb.gov.tr/TR-260403/etnografya-muzesi.html/> (Son erişim tarihi 17.04.2024)
- Arıkan, Ayten. *Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968) ve Türkiye Sağlık Politikalarına Etkileri* (İstanbul: Türkiye Tıp Akademileri, 2010).
- Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı. Atatürk Ansiklopedisi. “Atatürk Döneminde Meydana Gelen Ayaklanmalar (1924-1938).” <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-meydana-gelen-ayaklanmalar-1924-1938/> (Son erişim tarihi 17.04.2024)
- Aydın, Erdem. “Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri.” *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi* 31, no. 3 (2002): 183-192.
- Baytal, Yaşar. “Atatürk Döneminde Nüfusu Artırma Çalışmaları ve Gürbüz Türk Çocuğu Projesi.” *Cumhuriyet Araştırmaları Dergisi* 5, no. 10 (2009): 117-137.
- Berktaş, Fatmagül. “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye.” *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları* no. 7 (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi: Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, 2004). https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/berktay_std_7.

pdf_(Son erişim tarihi 17.04.2024)

Bostancı Bozbayındır, Gülşah. “Fuhuş”, *Özel Ceza Hukuku Cilt VII: Genel Ahlaka Karşı Suçlar-Aile Düzenine Karşı Suçlar* (İstanbul: On iki Levha Yayıncılık, 2020).

Bozok, Mehmet. *Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye’de Babalık*. 2018. <https://www.acev.org/wp-content/uploads/2018/05/EbeveynlikErkeklikCalismaHayati.pdf/> (Son erişim tarihi 17.04.2024)

CDC, Web sitesi, <https://www.cdc.gov/nchhstp/newsroom/docs/factsheets/stds-women.pdf/> (Son erişim tarihi 17.04.2024)

Cagan, Beth. “Review of the Prostitution of Sexuality. Kathleen Barry.” *Cleveland State University The Journal of Sociology & Social Welfare* 23, no. 2 (1996): 145-148.

Cengiz, Gül Hanım. “19. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı çocuk beslenmesinde yaygın bir gelenek: sütannelik ya da sütninelik.” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 37, (2020): 1-25.

Ceylan, Okan. “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Edirne Serüveni: Türkiye Demokrasi Tarihinden Notlar.” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 21, no. 42 (2021): 269-294.

Çakır, Serpil. *Osmanlı Kadın Hareketi* (İstanbul: Metis Yayınları, 1996).

Çoban, Mustafa, Afsun Ezel Esatoğlu, Mustafa Cumhur İzgi. “Türkiye’de evde sağlık ve bakım hizmetleri uygulamalarının mevzuat içindeki tarihsel değişimi.” *Türkiye Biyoetik Dergisi* 1, no. 3 (2014): 154-76.

Cumhuriyet Gazetesi, “Adana Felaketi Büyüktür,” s. 143, Kânunuevvel 17, 1930.

Dedeoğlu, Saniye. “Eşitlik mi ayrımcılık mı? Türkiye’de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın istihdamı.” *Çalışma ve Toplum Dergisi* 2,

(2009): 41-54.

Demir, Müslim. "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu Üzerine Bir İnceleme." *Çalışma ve Toplum* 3, no. 62 (2019): 2015-2030.

Dirican, Rahmi. "Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Örgütlenmesinin Kısa Tarihçesi." *Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Bülteni* 2, no. 7 (1970): 184-193.

Engels, Friedrich. *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (Ankara: Sol Yayınları, 2008).

Ergin, Ahmet, Süleyman Utku Uzun. "Turkish women's knowledge, attitudes, and behaviors on wet-nursing, milk sharing and human milk banking." *Maternal and Child Health Journal* 22, (2018): 454-460.

Ertem, Barış. "Siyasal bir muhalefet denemesi olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası." *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 1, no. 2 (2010.): 71-92.

Foucault, Michel. *Özne ve İktidar/Seçme Yazılar 2* (İstanbul: Ayrıntı, 2021).

Fraser, Nancy. Mapping the Feminist Imagination: From Redistribution to Recognition to Representation. *Constellations* 12, no. 3 (2005): 295-307.

Genç, Hanife Nalan. "Women Education in Emile by Jean-Jacques Rousseau." *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8, no. 1 (2015): 25-34.

Güler, Çağatay ve Songül Vaizoğlu. *Türkiye'nin Sağlık Tarihi Bağlamı İçinde 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve Cumhuriyetin Sağlık Sorununa Yaklaşımı* (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, 2010).

İlikan Rasimoğlu, Ceren Gülser. "A Sanitary Journal for Common People: Yaşamak Yolu." *Health, Culture and the Human Body: Epidemiology, Ethics and History of Medicine, Perspectives from Turkey and Central*

Europe ed. İlhan İlkılıç, Hakan Ertin, Rainer Brömer ve Hajo Zeeb (İstanbul: Hayat Foundation for Health and Social Services, 2014), 299-311.

Kadioğlu, Ayşe. “Cinselliğin İnkârı Büyük Toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadınları.” *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* ed. Ayşe Berktaç Hacımırzaoğlu (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998), 89-100.

Kandiyoti, Deniz. “Ataerkil Örutüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözülmesine Yönelik Notlar”. *Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın* ed. Şirin Tekeli (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995), 367-382.

Karabulut, Sezen. “Çağdaşlaşma Sürecinde Türk Kadını ve Amerikan Basını (1923-1938).” *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 32 (2018): 287-295.

Kırkpınar, Leyla. “Türkiye’de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın”. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* ed. Ayşe Berktaç Hacımırzaoğlu (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998), 13-28.

Millet, Kate. *Cinsel Politika* (İstanbul: Payel Yayınları, 2011).

Neumann William Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2022).

Özdemir, Murat. “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma.” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11, no. 1 (2010): 323-343.

Özkaya Duman, Olcay ve Volkan Payaşlı. “Cumhuriyet Döneminde Modernleşmenin Kadın Simgesi: Afet İnan.” *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 17, no. 33 (2018): 65-122.

Öztan, Güven Gürkan. *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası* (İstanbul: Bilgi

Üniversitesi Yayınları, 2019).

Öztan, Meltem ve Serap Şahinoğlu. “Siyasette Bir Cumhuriyet Kadını: Fatma Feriha Öztürk.” *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi* 5, no. 1 (2021): 53-76.

Panchanadeswaran, Subadra et. al. “Gender differences in the prevalence of sexually transmitted infections and genital symptoms in an urban setting in southern India.” *Sexually Transmitted Infections* 82, no. 6 (2006): 491-495.

Pınar, Mehmet. “Cumhuriyet döneminde unutulmuş bir siyasi hareket Ahali Cumhuriyet Fırkası.” *Tarih Okulu Dergisi* 9, no. 26 (2016): 337-362.

Ramazanoglu, Caroline, Janet Holland. *Feminist Methodology: Challenges and Choices* (London: Sage Publications, 2002).

Sallan Gül, Songül, Özlem Kahya Nizam. “Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi.” *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 42, no. Özel sayı 1 (2021): 181-198.

Sancar, Serpil. *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013).

Şahinoğlu Pelin, Serap. “Kız Öğrencilerin Tıp Fakültesine kabulünün 75. Yılı Kutlarken.” *Sağlık Alanında Türk Kadını Cumhuriyet'in ve Tıp Fakültesine Kız Öğrenci Kabulünün 75. Yılı* ed. Nuran Yıldırım (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998), 486-489.

Şevki Mutlu, Kamile. “Hekimlik Mesleğinde Türk Kadını.” *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası* 16, no.1 (1953): 98-115.

T. C. Resmi Gazete. Belediyeler Kanunu. 03.04.1930

T. C. Resmi Gazete. Belediye Yapı ve Yollar Kanunu. 21.06.1933

T. C. Resmi Gazete. Evlenme Muayenesi Hakkında Nizamname. 21.09.1931

- T. C. Resmi Gazete. Genel Kadınlar ve Genelevlerin Tabi Olacakları Hükümler ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Tüzüğü. 19.04.1961
- T. C. Resmi Gazete. İş Kanunu. 15.06.1936
- T. C. Resmi Gazete. Türk Kanuni Medenisi. 04.04.1926
- T. C. Resmi Gazete. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. 06.05.1930
- Tekeli, Şirin. “Türkiye’de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri.” *Türk Toplumunda Kadın* ed. Nermin Abadan Unat. (Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1979), 376-381.
- Toksöz, Gülay. “Kalkınmada Farklı Yörüngeler Kadın İstihdamında Farklı Örüntüler Işığında Türkiye’de Kadın İstihdamı.” *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emegi* ed. Ahmet Makal ve Gülay Toksöz. (Ankara: Ankey Yayıncılık Ltd. Şirketi, 2012), 181-182.
- Toprak, Zafer. *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014).
- Toska, Zehra. “Cumhuriyetin Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar.” *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* ed. Ayşe Berktaş Hacımırzaoğlu (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998), 71-88.
- Tunç, Gökhan. “Cumhuriyetin ilk yıllarında meydana gelen depremler sonrası uygulamalar ve ilk Türk deprem yönetmeliği.” *Herkese Bilim Teknoloji Dergisi*, (2017). <https://dspace7.atilim.edu.tr/server/api/core/bitstreams/813b38a4-d85a-4402-8e49-b38d0c098496/content> (Son erişim tarihi 17.04.2024)
- Üskül Engin, Zeynep Özlem. “Birey Kavramının Gelişimi ve İnsan Hakları.” *Journal of İstanbul University Law Faculty* 72, no. 1 (2014): 201-217.
- Vergili, Ayhan. “Milli Türk Tıp Kongrelerinin Cumhuriyet Dönemi Sağlık

Politikalarına Tesiri.” *Sağlık Sosyolojisine Giriş* ed. Ertan Eğribel ve Yüksel Yıldırım (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2019).

Zengin, Aslı. *İktidarın Mahremiyeti İstanbul'da Hayat Kadınları Seks İşçiliği ve Şiddet* (İstanbul: Metis Yayınları, 2011).

Zihnioğlu, Yaprak. *Kadınsız İnkılap* (İstanbul: Metis Yayınları, 2003).

